

כתב הרב והמורה רנ"ו שנמנעו מהכניד על היתומים והאלמנות והוא אמרו יתעלה כל אלמנה ויתום לא תענון. ואני אומר שחפילו נאות לדעת הרב ונאמר שהלאו שכללות לא ימנו פרטיו אלא אחת אבל כאן נאמר שהלאו לאו פרטיו וימנו שמים שהרי חלקן הכתוב באמרו אם ענה תענה אותו וזה מדרש הכמים יכל מקום כיוצא בו: כתב

לא תכחשו ונתבאר שבממון הכתוב מדבר. ולשון ספרא לפי שנאמר וכחש בה ונשבע על שקר עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר לא תכחשו. וכבר ידעת שהכוּפּר בפקדון פסול לעדות ואע"פ שלא נשבע לעברו על לאו לא תכחשו. וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכת שבועות. (קדושים, ספלאס סלכות שבועות פ"ח):

מצוה רמ"ז הזהירנו מהשבע על כפירת ממון המוטל עליו. והוא אמרו ולא תשקרו איש

גראה לי שהכוון בדברי הרב שאין למנוח כי אם לאו אחד. ומה שאמר הרמב"ן דמאחר שהלקס יש למנוחם שמים, כ"ל שאלו היה כותב לאו בפני עצמו לכל אחד ואחד אז ימנו שמים אבל כיוצא אחד מהם בלבד בלאו בפני עצמו עדיין לאו שכללות הוא ולא ימנה כי אם לאחת, וכבר העירוהו על זה למעלה בלאו ז"ח: גראה

בעמיתו, המשל בזה כי כשכפר בפקדון עבר על לאו תכחשו וכשנשבע לשקר על כפירתו עבר על לאו תשקרו. ובספרא לא תשקרו מה תלמוד לומר לפי שנאמר ונשבע על שקר למדנו עונש אזהרה מנין תלמוד לומר ולא תשקרו. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בחמישי משבועות. ושם התבאר שמי שנשבע לשקר על כפירת ממון עובר בשני לאוין משום לא תשבעו בשמי לשקר ומשום לא תשקרו. (סס, סס):

מצוה רנ הזהירנו מהונות קצתנו את קצתנו בסחורה ובמקח ובממכר. והוא אמרו וכי תמכרו ממכר וגו' אל תונו איש את אחיו. ובספרא אמרו באונאת ממון הכתוב מדבר. וכבר התבאר משפטי מצוה זו ברביעי ממציעא. (נסר, סלכות מכירה פי"ח):

מצוה רנא הזהירנו מהונות קצתנו את קצתנו בדברים. והוא שנאמר לו מאמרים יכעיסוהו ויבהילוהו ולא יוכל לעמוד מפני שיתבייש מהם כמו שתזכור פעולת נערותו ועשה תשובה מהם ותאמר לו מי העתיקך מהדבר הפלוני אל זה הענין הטוב, ובזה נאמר לא תונו זה אונאת דברים. ולשון ספרא אמרו ולא תונו איש את עמיתו זה אונאת דברים (אמור) שאם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים וכו' לא יאמר לו בכמה חפץ זה וכו' ואמרו גדולה אונאת דברים מאונאת ממון שבאונאת ממון נאמר אל תונו ובאונאת דברים הוא אומר ויראת מאלהיך. וכבר נתבאר משפטי מצוה זו בא' ממציעא. (סס, סס):

מצוה רנב הזהירנו מהונות הנגר בדברים. והוא אמרו וגר לא תונה. ולשון מכילתא לא תונה בדברים. ונכפלה האזהרה ואמר לא תונה אותו. ובספרא שלא תאמר לו אמש היית עובד ע"ז ועכשיו נכנסת תחת כנפי השכינה. (משפטים, סלכות מכירה פי"ד):

מצוה רנג הזהירנו מהונות גר צדק ומהזיקו במקח וממכר. והוא אמרו ולא תלחצנו. ולשון מכילתא לא תלחצנו בממון. וכבר התבאר בגמרא מציעא (ל"ט:) שהמאנה את הגר עובר משום לא תונו איש את אחיו ומשום גר לא תונו והלוחצו עובר משום לא תלחצנו מוסף על האזהרה שהוא נכלל עם ישראל רוצה לומר אונאת ממון. (סס, סס):

מצוה רנד הזהירנו מלהשיב עבד שברח מחוץ לארץ לארץ ישראל לאדונו ואע"פ שאדונו ישראל אחר שברח מחוץ לארץ לא יושב לו, אבל ישחרר אותו ויכתוב עליו דמיו בחוב, והוא אמרו יתעלה לא תסגיר עבד אל אדונו. והתבאר בגיטין (דף מ"ה) שבעבד שברח מחוץ לארץ הכתוב מדבר שיהיה הדין בו שיכתוב שטר חוב בדמיו עליו ויכתוב לו גט חירות ולא ישוב לעבדותו בשום פנים להסתופפו במקום מהור הנבחר בקבוץ הנכבד, ושם התבאר משפטי מצוה זו. (תל"א, סלכות עבדים פ"ח):

מצוה רנה שהזהירנו גם כן מאונאת העבד הבורח אליו. והוא אמרו יתעלה עמך ישב בקרבך בטוב לו לא תונו. ולשון ספרי לא תונו זה אונאת דברים, כי כמו שהזהיר יתעלה לאו לאונאת הגר לחולשתו ונגותו הוסיף גם כן לאו שלישי באונאת העבד שהוא יותר חלוש הנפש ושפל יותר מן הגר שלא תאמר זה העבד לא יתבייש מאונאת דברים. ומבואר הוא שזה העבד שדבר בו הכתוב ודין הגר שהזהיר מאונאתו אמנם הם קבלו התורה על עצמם, והם גרי צדק. (סס, סס):

מצוה רנו שהזהירנו מענות היתום והאלמנה שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון, והאזהרה הזאת כוללת שלא יענה אותם לא במאמר ולא במעשה. אבל ידבר עמם דברים טובים ורכים ויתעסק עמם בעסק ויתנו להם לחיות בטוב שמחים. ויכוין ההפלגה בזה כלו, ומי שיקצר בדבר מזה הנה עבר על זה. וכבר התבאר הקונש על לאו זה, והוא אמרו יתעלה והרגתי אתכם. (משפטים, מדע סלכות דעות פ"ו):

מצוה רנז שהזהירנו מעבוד בעבד עברי בעבודה שיש בה עני גדול ושפלות כעבודת עבד כנעני. והוא אמרו יתעלה לא תעבוד בו עבודת עבד. ובספרא שלא יטול אחריו בלינשא ולא יטול לפניך כלים במרחץ, ולינשא היא מחצלת קטנה שיושב עליה כשייגע ויקוה העבד וילך בה אחר אדונו. ובן כל מה שדומה לזה העבודות מוזהר להעבדים בעבר עברי, אבל יצוה במה שיצוה השניר והאומן במה שהסכים עמו לעשות דבר מלאכה אחת, והוא אמרו יתעלה בשכיר ותושב יהיה עמך. (נסר, סלכות עבדים פ"ח):

מצוה רנח שהזהירנו שלא למכור עבד עברי כמו שמכרו העבדים הכנעניים בשוה. וזה שיעמידוהו במקום שימכרו שם העבדים ויכריזו עליו יוסיפו בהן הקונים. לא יעשה זה בשום פנים אלא בהצנע ובדרך נאה. ולשון ספרא לא ימכרו ממכרת עבד שלא יעשה סממא* ויעמידם על אבן הלקח, וזאת האזהרה כוללת בלא ספק אזהרה לנוגב נפש (*ל"ט סממא, והוא סימן והוא).

לב שמח

קוסס קסמים מעוון ומנחש ומכשף כו', שנמנעו ומנחש בכל אחד מהם כפי' אחד יש לאו מיוחד בפני עצמו לא תנחשו ולא תעונו, ולמדנו מהם לכל הנמנעין להם בלאו שכללות שילקו על כל אחד מהם בפני עצמו אף אם עשה כלם כאחת, אבל כאן באלמנה ויתום אין כפן לאו פרטיו לשום אחד מהם בפירוש, שמה שאמר כי אם ענה תענה אותו אע"פ דאיתו קאמר בלבן יחיד אין בו רמז לשום אחד מהם בפירוש שמלת אותו לכל אחד משיהם חוזרת ועדיין שיהם כוללים יחד ולא שכללות מיקרי ללקוח על שיהם אחת בלבד כשאר כל לאו שכללות. זה אני גריד לומר ע"פ דרכו של הרמב"ן ולא לדעת הרב כי כבר כתבתי לעיל בסיומן ע' שכשהפרטים הם שנים בלבד בלאו הכולל ואחד מהם נכתב בו לאו לעצמו לבדו במקום אחר אין למדין ממנו על השני עיין סס:

כתב הרב מזה רנ"ו הזהירנו מענות היתום והאלמנה שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון כו'. וכתב עליו הרמב"ן אפי' נאות לדעתו שהלאו שכללות לא ימנו פרטיו אלא אחת אבל כאן הוא לאו פרטיו וימנו שמים שהרי חלקן הכתוב באמרו אם ענה תענה אותו וזה מדרש הכמים יכל מקום כיוצא בו כדל':

אני אומר מדרש הכמים בכל מקום כיוצא בו היינו כששט אחד מהפרטים שכללות בלאו שכללות חור הכתוב וזכר אותו לבדו בלאו אחר ואמרין דכיון שכללו שכללות כלל לזה עם האחרים היתה כונה הכתוב בו ללמד על אותם האחרים שינקו על כ' אחד מהם בפרט כמו שנקס על זה האחר שיש בו לאו אחר לעצמו, והדמיון לזה על שאירי וכל דעם לא תקטירו שיש עוד לאו אחר בפירוש כהמן לבדו לא תאנס המן, וכן לא ימלא נך מעבד כנו ופתו כאש

דרך מצותיך חלק שני

דבירה דשטר שיש בו רבות בהך מילתא בלאו שאין בו מעשה דאין לוקין עליו י"ט.
 עוד אני תמיה כמה שכתב שאוהו מלקות שהלקה רבא מדרבנן והכריח הדבר משום
 דדיי נפשות אינה נוגעת. אלא בזמן שנהדרין נוגעת וס"ל דמלקות איחיקש לדיי נפשות
 לדין זה. והם דברים מהמייסדים דדוקא דיני נפשות אינה נוגעת אלא בזמן הבית ובתנאי
 גם כן שיהיה ב"ד הגדול שם בלשכה שבמקדש וכמו שכתב הר"ם בסוף פ"ד מהלכות
 סנהדרין אבל להלקות מלקין בכל זמן אלא דבעין סמוכים וכמו שכתב הר"ם ריש פ"ז
 מהלכות סנהדרין ואלו הם דברים פשוטים. והנה בזמן הרב מוהר"י ב"ר רב ז"ל היו
 מלקין מן התורה המחוייב מלקות ואף מהר"ל שחלק עליו לא נחלק עליו אלא מטעמה
 לדעתו לא היחה מועלת הסמיכה וכמו שיראה הרואה בסוף ספרו. באופן שדברי הסמ"ג
 בסימן זה לריב"ם אללי תלמוד, וי"ע:

כתב עוד הסמ"ג סי' ר"ה ר"ו, כתוב בפרשת קדושים לא תעשו עול במשפט וכו'
 והרי לאו זה בכלל לא חסה משפט כל המטה משפט אחד מישראל עובר בשני
 לאוין לא תעשו עול במשפט ולא חסה משפט ואם היה אביון עובר בשלשה לאוין
 שנאמר לא חסה משפט אביון בריבוי ואם היה גר עובר בד' לאוין שנאמר לא חסה
 משפט גר ואם היה יתום עובר בה' לאוין שנאמר משפט גר יתום וראוי למנות כאלו
 שני לאוין בלבד לא חסה משפט גר ענין לאו בפני עצמו וכל השאר בלאו אחד ע"כ.
 והנה מ"ש דאף דכתיב לא תעשו עול במשפט וכתיב לא חסה משפט שלא נמנה אלא
 לאו אחד יחא שאף שבאו בזה ב' אזהרות מ"מ כיון שהכל הוא ענין אחד אינו נמנה
 בזמן המנות כי אם באזהרה אחת כמו השוה דבפרשת משפטים כתיב ושחד לא תקח
 ונשנה לאו זה בפ' שופטים דכתיב ולא תקח שחד ואינו נמנה אלא בלאו אחד וכמו
 שכתב הסמ"ג סי' ר"ה ור"ם בסי' רע"ד ויש הרבה כיוצא בזה. אך קשה דאמאי לא
 נמנה שלא להטות משפט האביון ללאו בפני עצמו שאם אביון זה הוא כפשוטו שהוא
 עני החאב לכל דבר נאמר שהכתוב החמיר על זה בשני לאוין כמו שהחמיר על יתום
 והגר שאף שהם בכלל ישראל רנה הכתוב לשנות האזהרה. בהם מפני שפלותם דומים
 דאונאה דזההיר הכתוב בגר אף שכבר הוא בכלל כל ישראל ומ"מ נמנה הוא ללאו מיוחד
 אונאה הגר, וכמו שכתב הסמ"ג בסי' קע"ב וכן מטה משפט גר נמנה ללאו בפני עצמו
 וכן מטה משפט האביון נמנה אוחו ללאו בפני עצמו. ואם נאמר שאביון זה הוא הרשע
 ומאי אביון אביון במלות וכמו שכתב הר"ם בסי' רע"ה ובחיבורו בהלכות סנהדרין עדיין
 הקושיא במקומה עומדת ולא יכולתי להגיש דעת הסמ"ג בזה. עוד אני תמיה דלפי
 דרכו של הסמ"ג דמונה שני פרטים האכללים בלאו אחד בשתי אזהרות אמאי לא מנה
 גר ויתום בשתי אזהרות, וי"ע:

ודע דבפרשת קדושים כתיב לא תעשו וגו' ובפ' תלך כתיב לא תעשו שכיב עני ואביון
 מאחריך או מגרך וגו' ולא ראינו לשום א' ממוני המנות שמונו אותם בשתי אזהרות
 ולומר שהעושה העני והאביון והגר עובר בשני לאוין. וראיתי להר"ם במנין המנות סי'
 רמ"ג שכתב וז"ל הזהירו כמה שהוא אללו בעין שלא לעכב אוחו וכו' והוא אומר לא
 תעשו וכו' וכבר נכפלה האזהרה בו בענין זה ואמר לא תעשו שכיב עני ואביון וכו'
 ושם אמרו בפירוש ממחר אני ליפרע על ידי עני ואביון ע"כ. ולא ידעתי למה גבי
 אונאה נמנה אונאה הגר באזהרה בפני עצמה ולומר שהחמיר על הגר לעבור בשני לאוין
 וכן המטה משפט גר ויתום נמנה באזהרה בפני עצמה, ואם כן הכא נמי גבי העושה
 נמנה אזהרה בפני עצמה עושה העני או האביון או אף הגר ולומר שהחמיר הכתוב
 בלאו לעבור בשני לאוין. ורש"י בפירוש התורה כתב בפרשת תלך לא תעשו שכיב עני
 והלא כבר כתיב אלא לעבור על האביון בשני לאוין לא תעשו שכיב עני והוא עני
 ואביון ועל העשיר כבר הזהיר ע"כ. ואם טעמו דהרמב"ם הוא משום אונאה דרשה
 דספרי שאמרו ממחר אני ליפרע על ידי עני ואביון דס"ל שלא בא הכתוב לעבור בשני
 לאוין כי אם על מהירות הפרעון ולא ידעתי למה לא ידרשו כן גבי אונאה לומר שממנה
 ליפרע במאנה הגר, וכן במטה משפט גר יתום נאמר שהכתוב בא לומר שממחר ליפרע
 במטה משפט גר יתום ולא ידעתי פעם לחלק ביניהם וי"ע:

וראינו להרמב"ם בפירוש התורה שכתב וז"ל ובספרי אמרו א"כ למה נאמר עני ואביון
 ממחר אני ליפרע ע"י עני ואביון יותר מכל אדם ודרשו מגרך זה גר דק
 לעבור עליו בשני לאוין ע"כ. גם זה לא הבינותי דאמאי גבי עני ואביון דרשו אוחו
 לענין מהירות הפרעון וגבי גר דק דרשו אוחו לעבור עליו בשני לאוין ולמה לא דרשו
 בכלל דרשה א' או שבה הכתוב לומר שממחר ליפרע ג"כ ע"י גר דק או שהכתוב בא
 לומר שאם הוא אביון עובר בשני לאוין, והדבר לריך תלמוד:

ודע שהר"ם סי' רמ"ה כתב הזהירו שלא לכתש החובות שנחייבנו בהם והפקדונות
 אשר הופקדו אללו והוא אומר לא תכתשו בו'. והסמ"ג הביא אזהרה זו בסימן
 ר"ח וההבדל שיש בין אזהרה הלזו לאזהרה לא תעשו הוא מבוחר שאזהרה לא תעשו
 היא שאם יהיה בידו ממון מחזיק בו ולא נתנו לו באונס או בלא אונס אבל ברמיה
 וכמו שבאר הר"ם במנין המנות הימן רמ"ז אבל כאלו הזהיר כפופר בממון שיש בידו
 וגמבואר. וראיתי עוד להר"ם בסי' רמ"ט שכתב הזהירו מהשבע על כפירת ממון המוסל
 עליו והוא אומר ולא תשקרו איש בעמיתו ע"כ. והסמ"ג הביא ג"כ אזהרה זו בסי' רמ"א:
 ואיבא לעיוני טובא דאזהרה זו למה דחי"ל מדכתיב לא תשבעו בשמי. והמגדיל התימה
 הוא מ"ש ב"כ והביאו הר"ם והסמ"ג לא תשקרו מח"ל לפי שנאמר ושבע על
 שקר עונש שמענו אזהרה מנין ח"ל ולא תשקרו ע"כ. דמשמע דלא מלאו מקום לאזהרה
 כי אם מהכא וחי"ל מלא תשבעו. ועלה על דעתי לומר דאלטרין ולא תשקרו משום
 דהעיקר אללו דבמושבע מפי אחרים אינו חייב משום שבעה ביטוי כי אם בעונה אחריו
 אמן וכמו שבאר זה הר"ם ברפ"ב מהל' שבועות. אך בשבועת הפקדון חייב במושבע
 מפי אחרים אף שלא ענה אחריו אמן וכמ"ש הר"ם ברפ"ו מהל' שבועות וא"כ לא שמענו
 אזהרה לזה כי אם מדכתיב ולא תשקרו. ומה שסיים הר"ם במנין המנות וכתב שמי
 ששבע לשקר על כפירת ממון עובר בשני לאוין משום לא תשבעו בשמי ומשום לא תשקרו
 הוא דוקא בעונה אמן שאז עובר משום שניהם אבל אם לא ענה אמן אינו עובר כי
 אם משום לא תשקרו. ואפשר ג"כ לומר שכיון שהשמיענו הכתוב באומר ולא תשקרו
 שכפירתו אחר שהשביעו החובע היא בעניית אמן מהחייב ג"כ משום לא תשבעו ומ"מ
 בין הכי ובין הכי מתיישב שפיר דאלטרין קרא דולא תשקרו. אך הדבר הקשה אללי
 הוא דגבי שבועת העדות נמי קי"ל דלא השביעם החובע אף שלא ענו אחריו אמן חייבים
 וכמ"ש

בביאור אבל אמרו בע"ז ישו יין נסיכס מה זכה אסור אף יין אסור עד כאן.
 והסמ"ג בספר המלות סי' קמ"ח כתב וז"ל שלא לאכול חקרוצת ע"ז ולא לשחות יין
 נסיכס נאמר השמר לך פן תכרות ברית ליושב הארץ וזמנו לאלהיהם וקרא לך ואכלת
 מזבתו בכלל לאו זה יין שנחטף לע"ז שהוא עיקר שמחתם בזמן ע"כ. וכ"כ בחיבורו.
 ועיין בהשגת הרמב"ן שהאריך בזה ודעתו כדעת הסמ"ג יע"ש:

עוד ראיתי הבדל ביניהם שהרמב"ם בסי' ס"ד כתב שהזהירו שלא לנכות ייעודין
 שיעדו אוחו בהן וביאורו ע"ל הספק שנספק בהם אחר שנדע אמיתת נבואת
 הנביא שיספר בהם והוא אומר יתעלה לא תנסו ע"כ. והסמ"ג סי' ה' כתב שפסוק זה
 הוא אזהרה שלא יאמר אדם אעשה מזה או ואראה אם אהצרך ע"כ. ובפ"ק דהעניות
 דף ט' נראה כדברי הסמ"ג דפרין מהך קרא עלה דעשר בשביל שהעשר והרמב"ן
 בפירוש התורה כלל דברי הר"ם והסמ"ג בפירוש הכתוב יע"ש:

עוד ראיתי הבדל ביניהם שהרמב"ם סי' ס"ג כתב שהזהירו מחילול השם והוא הפך
 קדוש השם שנלוויו בו והוא אומר יתעלה ולא תהללו את שם קדשי כו' וכתב
 ששון זה יתחלק לג' חלקים שנים כוללים והאחד מיוחד. והסמ"ג סי' ב' לא פירש
 באזהרה זו כי אם החלק האחד המיוחד. ואני תמיה אמאי לא פירש במשמעותו למסור
 עצמו דמלמד דבטל מלוח עשה עבר על לא תעשה, ועיין מ"ש רש"י בפירוש התורה:
 עוד ראיתי הבדל ביניהם שהר"ם סי' ג"ב כתב שאזהרה לא תחמתן כס כוללת כל
 האומות בגיותן. אך הסמ"ג סי' קי"ב כתב שהכתוב אינו מדבר כי אם בשבע
 אומות והאזהרה היא אף בגירותם ורבה שנשאת ליהושע מאומה אחרת היתה. וכבר הובא
 מחלוקת זה בדברי הראשונים והדברים עתיקים:

ודע דהרמב"ם סי' רנ"ב כתב הזהירו מהטות הגר בדברים והוא אומר וגר לא תונה
 וכפלה האזהרה ואמר ולא תונו אוחו. ובסי' רנ"ג כתב הזהירו מהטות גר דק
 ומהזיקו במקח וממכר והוא אומר ולא תלחננו ע"כ. ודע דכשם שבהנחת הגר כתיב
 תרי קראי האחד בפרשת משפטים וגר לא תונה והשני בפרשת קדושים לא תונו אוחו
 כך בלחניה כתיב תרי קראי בפרשת משפטים האחד ולא תלחננו והשני וגר לא תלחן.
 ובר"ם ס"ל שאין למנות אונאת הגר כי אם באזהרה אחת אף שכתפלה האזהרה וכן
 לחניה הגר. וכן הוא דעת הסמ"ג בסימני הספר שכתב קע"ב וגר לא תונה קע"ג ולא
 תלחננו. אך בחיבורו כתב וז"ל בפ' משפטים כתוב וגר לא תונה ולא תלחננו ובפרשת
 קדושים כתוב וכי יגור אהכס גר לא תונו אוחו וכו' וסיים האונה את הגר אף בדברים
 עובר בשני לאוין משום אל תונו איש את עמיתו ומשום לא תונו אוחו, ומ"ש בפרק הזהב
 בממון עובר משום אל תונו איש את עמיתו ומשום לא תונו אוחו, ומ"ש בפרק הזהב
 שעובר בשלשה לאוין כולל כל הלאוין יחד וכן אם לחאו בממון הניח בפרק הזהב שעובר
 משום ולא תלחננו וגר לא תלחן ולא תהיה לו כנושה, ע"כ:

והנראה מדבריו הוא שמונה שתי אזהרות שבאו באונאת הגר בפ' משפטים ובפרשת
 קדושים לשתי אזהרות ומקו יחד באונאת דברים וחד באונאת ממון. ואם כן
 יש לתמוה אמאי לא מנה גם כן שתי אזהרות מלחניה הגר הכתובים בפרשת משפטים
 ולריך עינן. ועיין בדברי ה"ה סוף פרק כ"ד מהלכות מטירה, ועיין בביאורי מהר"ר
 יתחק שטיין:

ודע שהר"ם בסי' רפ"ג כתב הזהיר הדיין מהטות לדעת דיין אחד על דל ההשען
 עליו בחיוב החייב או זכות הזכאי מבלתי שיהיה הדבר מוצן אללו לפי היקפו
 ושכלו מהקדמות התורה והוא אומר לא תענה על ריב לטות ע"כ. והסמ"ג בסימני
 הספר סי' קנ"ו כתב וז"ל אם ידבר מופלא שבדיינים דיני נפשות אסור לטות מדבריו
 שנאמר לא תענה על ריב לטות רב כתיב ע"כ. וכ"כ בחיבורו. ובאמת הדבר תימה
 אללי שאם כבר דבר המופלא שיענו חבריו אמן בע"כ ויעו את הדין. והר"ם בריש
 פ"י מהלכות סנהדרין פירש פסוק זה כמ"ש במנין המלות, ואח"כ כתב ומפי השמועה
 למדו שאין מהחילין דיני נפשות מן הגדול שחא יסמכו השאר על דעתו וכו' ופשט דברי
 הסמ"ג לריב"ם אללי תלמוד. ועיין במ"ש הסמ"ג בחיבורו בפשט הכתוב והוא מדברי
 רש"י בפירוש התורה יע"ש:

ודע שהסמ"ג סי' ר' כתב כתוב בפ' משפטים ונקי ולדיק אל תהרוג בפרק אחד דיני
 ממונות הניח תנין ליואל מצ"ד חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות שמהזירין
 אוחו וכו' ובכלל לאו זה הא דת"ר שאומרים ב"ד לעדי נפשות שחא ראיסת שרץ אחר
 חצירו להורגו ורנחם אחריו ומלחחם חרב בידו ודס מטפסף וההרוג מפרפר וכו'.
 והנה הר"ם במנין המלות סי' ר"ן כשהביא אזהרה זו דונקי ולדיק לא הביא כי אם
 החלוקה השנית שכתב הסמ"ג דהיינו שחא ראיסת שרץ אחר חצירו. וכן בחיבורו פ"כ
 מהלכות סנהדרין לא הזכיר כי אם החלוקה הנז'. ובפ"י מהלכות סנהדרין כשהביא
 האזהרה דולא תענה על רב שם הביא דינים אלו דיואל מצ"ד חייב ואמר אחד יש לי
 ללמד עליו זכות שמחזירין אוחו, ועיין במ"ש הרמב"ן בהשגותיו על מ"ש הר"ם בסימן
 ר"ף יע"ש:

ודע שהסמ"ג כתב בסי' רי"ג כתוב בפרשת שופטים לא יקום עד אחד באיש וכו'
 ולמדנו מכאן שעד אחד שודע בחצירו עון דבר שאין ראוי להשביעו שלא יקום
 להעיד עליו ואם קם והעיד עליו לוקה דשום ביש הוא דקא מפיך עליה כדאמרין
 בערבי פסחים טוביה חטא אחא זיגוד קא מסהיד עליה נגדיה רבא לזיגוד פירוש משום
 לאו דלא יקום, אמנם אוחו מלקות מדרבנן היה שהרי במסכת סנהדרין למדן מכות
 מדיני נפשות בגזירה שוה דרשע רשע ודיני נפשות אין דעים אלא בזמן שסנהדרין
 נהגת, ע"כ:

והנה בדבריו אלו איכא לתמוהי טובא. חדא דנראה מדבריו דס"ל דאזהרה זו דלא
 יקום היא אזהרה לעד שלא יעיד כשהוא אחד. והר"ם בסי' רפ"ה כתב הזהיר
 הדיין שלא לכרות הגדרים או לחייב ממון בעדות עד אחד ואפילו היה בתכלית הכשרות
 והוא אומר לא יקום עד אחד באיש ע"כ. הרי דס"ל דאזהרה זו אינה אלא לדיון לא
 לעד המעיד. וכן בחיבורו ריש פ"ה מהלכות עדות כשהביא אזהרה זו כתב אין חושבין
 דין מן הדינים על פי עד אחד וכו'. ועוד אני תמיה דאף אם נודה שפסוק זה הוא
 אזהרה לעד המעיד איך כתב שלוקה על לאו זה והלא קי"ל שבכל התורה כולה לאו
 שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל חצירו בשם. ואם כן איך
 יתכן שילקה העד משום אזהרה זו דלא יקום, ועיין כמה שכתבתי בהלכות רבות עלה

ותי פ' החובל ור"מ פ"ג מה' חובל דהמבייש את הקטן אם כשמלמין אותו נכלם חייב בבושת וח"ל פטור ח"כ כאן במפסה קטנה דלמיה נכלמה פטור מבושת. אך יש לחלק גבי חובל בבושת לקטן ואף לקטנה ואינה לאכ עבש"ם ור"מ והכא בבושת לאבי' אפשר מחמת דמבייש את האב חייב בכ"ע ואף דאוסה ג"כ פטור ול"ל דמבייש לאב ז"ל דבבושת ל"ש ציון דאב פ"ט פרק החובל ומ"מ אפשר דבושת הוא מחמתה רק האב זכה ח"כ ל"ש בושת בקטנה כ"כ. אך דנרא' מהש"ס דבושת הוא מחמת ציוש האב ח"כ בכ"ע חייב אך בקטנה שאין לה אב דשייך לה ח"כ בקטנה ציותר ח"ן לה ול"ע היטב בש"ס כאן ובהחובל ופיין חוס' סנהדרין פ"ג ע"ב ד"ה במפסה כתבו דאפילו מפסה יתומה או נחמרה ונחמרה שהקנס שלה דאמריין דאין לה קנס דמחלה כמש"ל מכל מקום משכחת לה קנס אם אמרה בפירוש בשעה ביאה שאינה מוחלת מגיע לה הקנס ע"ש :

מצוה ס"ב מכשפה לא תחיה

(א) וב"ד כו' וכ"ה לשון הר"מ פי"ד מה' סנהדרין ה"ג כל מחוייב מיתה שלא המיתו אותו ז"ל בטלו מ"ע חזן מכשף שעברו גם כן על ל"ת נראה ג"כ דלאו הוה דוקא על הב"ד. ולכאורה מ"ל זה נהי ודאי המשפט לזוט אלא בב"ד של כ"ג אבל אם הב"ד דט אותו וגמרו דינו והח"ז ברח או עמד על נפשו אפשר דמלוה על כל ישראל להרוג אותו מלאו הוה. הן אמת דמבואר בר"מ שם ה"ח דהעומד על נפשו סורגין אותו בכל מיתה ואין רשות לשאר העם להמיתו לפיכך אם נקטעה יד העדים פטור ח"כ המטה אינו על כל ישראל אך עכ"פ מטה על העדים. גם מבואר שם אם היו העדים גדמין מתחלה יהרג ביד אחריים ע"ש. עכ"פ נראה דהיה מטה על כל איש שיכול להרוג שיהרוג אותו ונהי דהעש' אפשר אך לב"ד כמ"ס במקומו על כל פנים הללו הזה הוא על כל שרשאי להרוג ועובר על לאו דל"ת אם אינו הורגו. וגם אם היו העדים גדמין דרשות או מטה על כל אדם שיהרגוהו ח"כ כאן טובר על לאו. ונשים גם כן בכלל לאו זה אם יכולים להרגו אך צדין דיד העדים תהיה בו לא משכחת נשים דלאו עדים ינהו אבל ההריגה עלמה במקום שאל"ל יד העדים כגון בגדמין נראה דהלאו הוא על כל ישראל ונשים בכלל אם יכולין להרגו. גם מה שגראה מד' הרהמ"ח דאם ב"ד לא עשו משפט עוברים על לאו זה קל"ע דנרא' דכ"ז דלא דט ונחמייב ח"ע על לאו זה רק מ"ע עליהם לזון כמו כל ד"ג אבל בלאו זה ח"ע כי עדיין ח"י. אם הוא מכשף כ"ז שלא גמרו דיע רק בגמור הדין שהוא חייב הב"ד עוברים על ל"ת זו וכ"ג מדברי הר"מ שהבאנו לעיל. וגם מ"ס הרהמ"ח ודוקא בא"י כחבתי כ"פ דאיש מדוקדק דב"ד טהג בח"ל ג"כ בזמן שדין בא"י דין ג"כ בח"ל ער"מ בסוף הפרק ע"ש ולכאורה לל"ע בדי הרהמ"ח דסמס וגם הר"מ שם סמס דכל מחוייב מב"ד ח"ע על ל"ת רק מכשף נראה דוקא מכשף לבד ולא שום מחוייב מב"ד הנחשבים שם ובאמת בסנהדרין ס"ז תקרו מגלן דמכשף בשקילה חר"י אוב וידעוני בכלל מכשפים היו ולמה ילאו להקיש בו ופרש"י בכלל מכשפים היו ונאמר לא תחיה אלא ילאו מן הכלל ללמד על הכלל כולו שחייב שקילה ח"כ מבואר בדברי ר"י דגם אוב וידעוני בכלל לאו זה. אך אפ"ל דר"י ס"ל כן אבל מבואר שם דר"ע ס"ל דילפינן מכשף מסיני בגז"ש וסובר דאוב וידעוני אינו בכלל מכשף וה' כר"ע מחזירו ע"כ דין זה אינו אלא במכשף בלבד אך דמבואר שם מכשפה ח' האיש וא' האשה ומח"ל מכשפה מפני שרוב נשים בו ופירש"י ח' האיש וא' האשה דהא גבי אוב וידעוני דמכשפים הם לא חילק בין איש לאשה דכתיב איש או אשה ח"כ חזין דכל הלימוד דמכשף ג"כ בכלל הוא מחוייב וידעוני דהם בכלל מכשפים ח"כ ודאי באוב וידעוני גם הב"ד או כל ישראל כמש"ל עוברים בלאו הזה דמכשפה ל"ת. ורחימי צטו"ד סי' קט"ט הביא שם אוב וידעוני ואח"ז כהב מכשף כולל כל אלו וכתיב הב"ד ד"ה ומ"ס מכשף ל"י מאי קאמר דאי אוב וידעוני קאי חייבי שקילה ינהו מדל עלמס ומה לו אם יהיו בכלל או לא יהיו עכ"ל. ולפמ"ש ניחא דהטור סובר דהם בכלל מכשפים ח"כ הם נכללים בלאו זה דמכשפה. אך לכאורה אין כ"מ האידגא בזה"ו ואי"ה במקומו יבואר אך כאן לריך חני להחלמל בלאו הזה דאפשר או"ד ג"כ בכלל ומהר"מ והמחבר שסתמו כאן נראה דדוקא מכשף לחוד ול"ע. ועיקר הללו דכיוסף יבואר במקומו וכאן הוא רק הללו שלא תחי' כמ"ס הרהמ"ח ולפמ"ש על הללו הזה כולם מזהירים כל האשים מבני ישראל חזן מש"ל כמו בכל ל"ת שצמורה :

מצוה ס"ג אונאת גר (א) שנמנענו כו' וכפלה האזהרה דכתיב לא תונג'ו פעם אחרת כו' ט"ס הוא וז"ל לא תוט כי כאן בפ' כתיב וגר לא תונג'ו ופ' קדושים כתיב וכי יגור כו' לא תוט אותו וכ"ה בב"מ פ' הזהב כ"ט ע"ב דהמאנה את הגר עובר צ"ל לאוין וגר לא תונג'ו וכי יגור ט' לא תוט איש את עמיתו דהוא בכלל ישראל. והנה השני לאוין אונאת הגר ואונאת ישראל נמנין בשני לאוין במנין המלות כי הם באגשים חלוקים ובגר אפי"פ שיש עוד לאו מכל מקום לא נמנה ככל הלאוין שיש הרבה אזהרות כמו שצת ודומי' וז"פ למי שלמד ספר הסמ"ק להר"מ ומכל מקום יש לו עונש כמו העובר על ג' לאוין. ומבואר כאן דבכ"ד מקומות הזהירה תורה על הגר ע' בב"מ שם מבואר דבכ"ד מקומות ואמרי לה במ"ז מקומות ובודאי ס"ס הוא כאן והר"מ פי"ד מה' מכירה כ' שעובר צ"ל לאוין ומשיב לזו זה ולאו דעמיתו שהוא בכלל ישראל ולאו דאל תוט איש את אחיו הללו של ממון וכ' שם הטעם דעובר על לאו דממון באונאת דברים דכתיב גבי גר ולא הביא הללו דפ' קדושים וכי יגור ע"ש במ"מ שמה ובלח"מ. וע' מ"ש הרהמ"ח לקמן מטה של"ח דלאו זה דאונאת דברים אינו באם אחד התחיל להתקטט עמו שא"ל לאדם להיות כאבן דומס. נראה מדל הסברה דכאן גמי הדין זה ולא עדיף גר בזה ול"ע להקל במה שלא נחפרש. ומבואר שם בפ' הזהב לא תוטו איש את עמיתו עם שאחך בתורה לא תונג'ו מבואר דהללו של אונאת דברים בישראל אינו אלא בעם שאחך כו' והר"מ לא הביא זה ובח"מ סי' רכ"ט מביא רמ"א בהג"ה ד"ז דאינו מטה באונאת דברים אלא ליראי השם. וע' סמ"ע ובנמ"י על כל פנים נראה דדוקא בישראל דהלאו הוא לא תוט איש וכו' עמיתו לריך שיהי' אשו בחרה ובמלות אבל גבי גר הללו בכ"ע דלא כתיב עמיתו אך אם הוא אינו בתורה ובמלות ח"ע רק צ"ל לאוין ולא מלאו דישראל ופשוט. ועמש"ל משל"ת ח"י"ה. ובש"מ מביא בשם הראב"ד למה ח"ע כאן בדי' לאוין דכתיב גבי עבר גברח מח"ל לא"י עמד ישב לא תוט ותי' דהללו בעבד הוא אונאת ממון ופיין לקמן מטה תקס"ט הביא הרהמ"ח בשם ספרי דהללו לא תוטו הוא אונאת דברים וע"ש שכתב שהעבד יותר חלוש ונבזה מן הגר ח"כ בודאי ח"ע כאן בלאו דעבד ויבואר שם ח"י"ה. ולענ"ד דוקא גר גמור הזהירו עליו בלאוין אלו אבל ע"כ אף שנתקדש ונכנס לדת ח"ח בכל המצות כמו גר ולא נקרא גר ואין מזהירים על אונאתו בלאו דגר רק בברח מח"ל לא"י מלוויים אשו בלאו דלא תסגיר בפ' תלז' כו' לא תוט כמש"ל מתק"ט ואם ע"כ הוא בכלל לאו של ישראל לא תוטו איש את עמיתו עמש"ל בעוה"י מ' של"ח :

מצוה ס"ג אונאת גר

(א) שנמנענו מלהונות את הגר אפילו בדברים והוא א' מן ז' האומות שנתנייר ונכנסם בדתינו שאסור לנו לבזותו אפי' בדברים שנאמר וגר לא תונה. ואע"פ שאנו מזהירים בזה בישראל. וזה כיון שנכנסם בדתינו הרי הוא בישראל הוסיף הכתוב לנו האזהרה בו וגם נכפלה האזהרה דכתיב לא תונג'ו פעם אחרת לפי שענין האונאה אליו קרובה יותר מבישראל כי בישראל יש לו גואלים שתובעים עלבונו ועוד ט"א בו שיש בו חשש שלא יחזור לסורו מהמת עלבונו. ואמרו בספרא שלא תאמר כו אמש היית עושה ע"כ ועכשיו נכנסת תחת כנפי השכינה. משרשי המצוה מלבד מ"ש כדי לכופף את יצרינו לבל נעשה כל אשר נמצא בירינו לעשות לו רעה. ע"כ הזהירנו בזה האיש שהוא בינינו בלי עוור וסומך ויש כח ביד באו"א ממנו לעשות לו רעה הזהירנו התורה לבל נעביר עליו את הדרך כלל אפילו בדברים כאלו הוא בא' ממנו ומתוך נדרים אלו נקנה נפש יקרה ומסולתת מעומרת המדות הראוי' לקבלת הטוב ויושלם בנו חפץ השי"ת שחפץ להטיב. דיני המצוה כגון רוב האזהרות שהזהירנו ז"ל והודיענו להזהירנו עוד בדבר שבכ"ד מקומות הזהירה התורה עליו וכתבו ג"כ לחיזוק המצוה שבאותו לשון שנמנענו באהבת המקום נצמיינו באהבת הגר שבאהבת השי"ת כתיב ואהבת את ה' ובאהבת הגר ואהבת את הגר. והרכיב דברים באלו במדרשים ובקצת מקומות בגמרא נח"ה סי' ש"ן ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות ועובר עליה וביהויעבר על לאו ואין דוקן עליו לפי שא"ב מעשה :

מצוה ס"ד שלא להונות הגר בממון

שנמנענו שלא להונות הגר בממון שאם יהי' לנו עמו טו"ם (א) שלא להונות אותו שנאמר ולא תלחצנו ואמרו במכילתא לא תלחצנו בממונו וזה הללו נוסף על הללו שיכללהו עם ישראל כולם שהם בלאו דאונאת ממון. ונוהרנו עליו בדברים ובממון מן המעם שכתבנו כל משפטיה במצוה הקודמת לזו ובלאו דאונאת ממון בישראל נכתב קצת פרטי האונאה בעודה (שם) : שנמנענו :

דהלאו לא תוטו הוא אונאת דברים וע"ש שכתב שהעבד יותר חלוש ונבזה מן הגר ח"כ בודאי ח"ע כאן בלאו דעבד ויבואר שם ח"י"ה. ולענ"ד דוקא גר גמור הזהירו עליו בלאוין אלו אבל ע"כ אף שנתקדש ונכנס לדת ח"ח בכל המצות כמו גר ולא נקרא גר ואין מזהירים על אונאתו בלאו דגר רק בברח מח"ל לא"י מלוויים אשו בלאו דלא תסגיר בפ' תלז' כו' לא תוט כמש"ל מתק"ט ואם ע"כ הוא בכלל לאו של ישראל לא תוטו איש את עמיתו עמש"ל בעוה"י מ' של"ח :

מצוה ס"ד שלא להונות הגר בממון

(א) שלא להונות כו' לא כ' הרהמ"ח דנכפלה האזהרה כמו לעיל ובש"ס פ' הזהב מבואר להמסקנא דהלוחט עובר צ"ל לאוין משום לאו זה וכתיב וגר לא תלחץ ולאו הנכלל עם כל ישראל ח"כ גם בכאן נכפלה האזהרה והר"מ בפ"ו כ' המאנה גר בממון עובר צ"ל לאוין אלא הר"מ מושב לאו זה ולאו דאל תוט הכלול עם כל ישראל ולאו לא תוט איש את עמיתו הנכתב באונאת דברים ודעתו דבאונאת ממון עובר ג"כ על הללו של אונאת דברים ובמ"מ שם תמה ע"ז. אך הרהמ"ח במילה הקודמת מושב כמבואר בש"ס דילן ח"כ ה"ג שני פעמים כתיב לא תלחץ ג' גר ולאו הג' הנכלל עם כל ישראל עכ"פ כ"ע מודים דהלוחט עובר צ"ל לאוין. והנה הרהמ"ח נמשך אחר דעת הר"מ דלאו זה מיידי באונאת ממון והמאנה בממון עובר על לאו דאונאת כמו גבי ישראל כמבואר בפ' בהר ונוסף ע"ז בלאו צגר ולפי המבואר בפ' הזהב נראה דלוחץ אינו מאנה רק לוחץ הוי שדחקו לפרופ מוצו ועובר משום לאו זה דגר לא תלחץ וגם לאו דלא תחי' לו כנושה דגם בישראל עובר והוא בכלל ישראל אבל מאנה אינו בכלל לוחץ. ואינו מבין להר"מ והרהמ"ח דמאנ' בכלל לוחץ דלוחטו בממון ח"כ אמאי דוקא מאנה גם גבז וגזלן וכל מי שלוקח מנווט יעבור בלאו זה כמו מאנה אלא הסברה דאם דחקו זה בכלל לוחטו וכ"כ ה"מ דד' רש"י הוא הנכון בפשט הלשון ע"ש. ולפי המבואר בש"ס דילן ח"כ המאנה ח"ע רק בלאו כמו גבי ישראל רק אם אין לו לשלם והוא דחקו עובר משו' לה תהיה לו כנושה כמו ישראל המבואר בר"מ פ"א מה' מלוה ולוה וגם משום לאוין אלו ולפי' דלאוין אלו הם בכלל לאו דלא תחי' לו כנושה דאם עובר על לאו דטע' עובר

עובר ג"כ באלו גבי נר א"כ ה"ה במלוה זריבית דעובר משום כמה לאוין כמזוה' במשנה ור"מ פ"ה ממלוה ור"מ מסה לא תהיה לו כנושה א"כ במלוה לגר זריבית עובר עוד משום לאו דלא תחלונו דזה הוי דוחקו בממון. וקל"ע דליתו מזוהר במשנה ספא"כ דבגר עובר על לאו זה ועמ"ל במלוה הקודמת דנראה דעבר אינו בכלל גר אס כן גם באלו הזה אינו בכלל גר ושטוס. וע' מס"ל פ' בהר גבי אונאת דברים דשראל דאפילו קטנים אסור להגות אותם נראה דכאן ג"כ אפי' בנר קמן עוברים על לאוים אלו ככ"פ. ולא כתבאר אס לאו זה דוקא על בנר הראשון שנכנס דת האמת שנפשו שפלי' הוהירי התורה ביותר אצל גר שנשא גיורת והוליד ממנה בקדושה ועד דור דורות אס אין לך ישראל זיניהם דינס כגר ליוחסין ולחלילה ע"ה"ע ס' ד' ובה' חלילה מכל מקום אין נפשו שפלה עליו וגם אין סורו רע אפשר אין לנו מזהרין עליו יותר מישראל או אפשר כיון דליכא לך ישראל בחלמט דין גר יש להם ועוברים על לאו זה וכ"כ. ומ"מ ז"פ דבאיכא לך ישראל בחלמט הוא כשראל לכ"ד ע' במקומות הס"ל ומ"מ לענין לאוין אלו אין מזהרין עליו יותר מישראל לכ"ע. והנה לכאורה אין כ"מ אס אין מזהרים עליו באלו יתירי מ"מ מזהרים עליו ומ"ל חד לאו או תרי לאוי כיון דאין חייבים מלקות על לאו הזה. אך לפמ"ש גבי אונאת דברים דאס אינו ירא שמים אין מזהרים על ישראל ועל הגרים מזהרים בכ"ע אס כן יש כ"מ אס לאוין אלו שייכים. והנה על לאוים אלו מנוו' כל אישי ישראל כמס"ל חוץ מחש"ו כמו בכל הל"ת שבתורה:

מצוה ס"ה אלמנה ויתום ל"ת

- (א) **שנמנענו** כו' ע' ר"מ פ"ז מהלכות דיעות דא' יתום מאז ואחז יתום מאס בכלל מלוה זו. והנה דעת רש"י בחומש דל"ד יתומים ואלמנה ה"ה כל אדם אלא שדיבר הכתוב בזהו לפי שהם תשושי כח. ומד' הר"מ והרמ"ח נראה דדוקא יתומים ואלמנות וע' במשנה חכמים מביא מכילתא שהוא פלוגתא דתנאי ומפלפל בזה אי דוקא יתומים ואלמנות או ה"ה כל אדם:
- (ב) **שהבא** ליפרע כו' ד"ז ל"ע דא"כ הו"ל לומר כן באלמנה ולא מליט זה רק ביתומים אצל אלמנה לענין טו"מ היא ככל אדם מישראל. וד"ז דלא יפרע אלא בשבועה ביתומים הוא אפי' ביוצאים גדולים וזקנים דכל הנפרע שלא בפניו לריך שבועה וכן הבא ליפרע מלקוחות עש"ס ור"מ וח"מ ס' ק"ז ומיתומים אף בשבועה אין נפרעין ע' ח"מ ס' ק"י. ושור' במשנ"ח הרגיש בזה על הרמ"ח וע' ח"מ ס' ז"ז בסמ"ע וס"ו גבי לאו דחובל בגד אלמנה דעתם דגם גרושה בכלל זה וגם בתולה דעת הט"ו שהיא בכלל לאו דאלמנה ע"ש ואפשר לדבריהם כאן גם כן גרושה בכלל זה ובש"ך השיג עליהם דדוקא אלמנה וה"ה הכא ומכל מקום ל"ע בדבר ופ"ש בס' או"ח ומכל מקום כאן כ"ע מודים דהרי י"א דבכל אדם שייך אזהרה זו וגם מלשון הרמ"ח שמביא דחז"ל אשה קובלת לנעלה כו' א"כ אפשר הכל בכלל ולל"ע בדבר:
- (ג) **שאים** כו' דין זה שייך גם ביוצאים גדולים ולקוחות שהצית דין פוטנים עצורם עש"ס ככ"מ וחה"מ:
- (ד) **ואם** יש להם כו' ב"ד כ"מ שימלאו כו' ע' ש"ס פא"י ד"ע

יכולים להפקיע ממון וצטור יו"ד ס' ק"ם וחה"מ ס' ר"ל וע"ש במ"ל. אך מ"ש הרמ"ח דהב"ד כופין אס האיש נאמן שיקח המעות על קרוב לשכר זה לא מלאתי לא בר"מ ולא צטור ואין הסברה נוחת כלל שהב"ד יכולים לכוף איש שיטריית עלמו בגופו ולהתעסק במעותיהם וההפסד יהי' לו וריוח יתן להם. הן אמת צ"ל מזוהר שכתב דהרשב"א לא פי' כפירש"י דמשום איסור ריבית א"כ צ"ד דחז"ל לא אסרו זה ביתומים ואי לבופו ולקבל ולהפסיד הל"ל דיהיב ל' צבד"ח דבד"ח אל"ס לאפקועי ממונא וכו' עכ"ל ומוזכר ג"כ דברי הג"י במ"ל ונרא' שזה דעת הרמ"ח. אך קשה עליו כמו שהקשה הג"י דלריך צבד"ח ולא הזכיר הרמ"ח וגם גוף ד' הג"י אין מובנים לי לקוגר דעתי דב"ד חשוב יכולים לכוף האדם שלא מדעתו להתעסק ולטרוח עבור אחרים ואין ענין לפרוזהל שסם חייב ממון כי הוא אפקעתא דמלכא יכול הב"ד להפקיר ממונו וכן גבי אסמכתא אצל כאן דלריך להתעסק בגופו שיוכל צבד"ח לכוף האדם זו לא שמענו וגם כאן אס הוא צרלונו רק משום איסור יכולים צ"ד להפקיר ממונו ואפי' לצבוק בשעת נתינה ע"ש במ"ל צבוק הפיקחא אפי' בע"כ כיון שהוא ממון אצל לכוף להתעסק מנין לנו ע' ס' קע"ז ציו"ד וחה"מ דהמתעסק למחלות שכר ה"ל המתעסק דין פועל ויכול לחזור בו בחלי היום א"כ היאך יכולין צ"ד לכוף אדם שיהי' עבד זו לא שמענו ול"ע. גם מ"ש הרמ"ח דב"ד מכריחין אדם שיפקח בנכסיהן הייט להיות אפטרופס. לא מלאתי ד"ז גם כן דהב"ד יכופו אדם שיטרח עבורם לא בר"מ פ"י ופ"א מה' נחלות וטור ס' ר"ל וגם למאי דק"ל מנוהו צ"ד לריך לישבע א"כ איך יכופו אדם שיטרח ואח"ז יחייבוהו שבועה ול"ע. ועבכ"ז יו"ד סימן ק"ס ומ"ל פ"ד ממלוה דיש דיעות דדוקא קרוב לשכר מותר ביתמי אצל שאר ריבית דרבנן אסור ביתמי ג"כ. ויש סוברים דכל ריבית דרבנן מותר ביתמי ע"ש באריכות. וע"ש צב"י דאלמנ' אסור להלוות מעותיה אף זריבית דרבנן והביא שם דיעות אי דוקא עד סיגדיל ונעשה ביג"ש מותר ואח"ז אסור או אפי' לאחר שהגדיל כ"ז שלא יכול להתעסק במעותיו וע"ש צב"ע ס' ק"ס. ובמ"ל שם מפלפל אי מעות חרש ושטו' מותר זריבית דרבנן כמו מעות קטן או אפשר דחז"ל לא תיקנו דה"ל מלפא דל"ש וע"ש שכתב דהוא פלוגתא דרבנן. וע"ש מביא בשם תשובות אחרונים דדוקא יתומי' עלמס מותר להלוות זריבית דרבנן כמס"ל אצל אס חביהם הלוה לז' זריבית דרבנן ומת והניח יתומים אין יתומים גובים הא"ר מיד הלוה ומביא בשם המהרי"ט דיתומי' מותרים להלוות אלל יתומים אחרים זריבית דרבנן וכ"ש אס נחמי"ב חביהם זריבית דרבנן ליתמי ומת והניח יתומי' דמפקין מן היתומי' ליתמי המלוה ע"ש. וגם ספק שם במ"ל בהלוה מעות יתומים קרוב לשכר ואחר שהגדיל הקטן עלה ריוח אס מותר ליקח אי אזלין בתר התנאי או בתר גוביניה ומחלק בין קרוב לשכר ובין ריבית דרבנן אחרים. ולפלפל בכ"ז לריך חיבור מיוחד. ואני לרמז בחתי וישמע חכם כו' וע' בס' משנ"ח מפלפל בחכמה בדין זה דלריך צ"ד לרש"י ומרדכי:

מצוה ס"ה אלמנה ויתום לא תענון

(א) שנמנענו מהכביד במעשה או אפילו בדיבור על היתומים ועל האלמנות שנא' כל אלמנה ויתום לא תענון. אבל כל מו"מ של אדם עמהם יהיה בנחת בחסד ובחמלה. משרשי המצוה מ"ש בסמוך בענין הגר לפי שאלו הם תשי כח שאין להם מי שיטעון טענתם בכל נפש כמו שהי' עושה איש האלמנה אביהם של יתומים אם הי' קיים וע"כ הוזהרה תוה"ק לקנות מדת חסד ורחמים בנפשינו ונהיה ישרים בכל מעשינו כאילו יש כנגדינו שוען בכח הטענה ונחום ונחמול עליהם ונראה זכותם בכל דבר יותר משהיינו עושים אם הי' האב קיים. מדיני המצוה מ"ש אפילו אלמנתו של מלך ויתומיו באזהרה זו והיאך נודגים עמהם שלא ידבר אליהם אלא נכות ולא ינהג אדם בהם אלא כבוד. ולא יכאיב נופן בעבודה ולא ילבינם בדברים ויחום עד ממונם יותר מממון עצמו. ומפני כן אז"ל (ב) שהבא ליפרע ממנום אע"פ שיש בידו שטר מקיים לא יפרע אלא בשבועה משא"כ באחר. ועוד אמז"ל (ג) שאם יש להם ריב עם שום אדם שב"ד חייבין למעון בשבילם כנגד התובע אותן ושוענין לתועלתן כ"מ שיחשבו שיכול אביהם לטעון. (ד) ואם יש להם מעות מכריחין ב"ד כל מי שימצאו שהוא עשיר מנכסים שיש להם אחריות ויהי' איש נאמן ואוהב שלום וכשר ומפקדין לו מעות היתומים בענין שיהי' קרוב לשכר אך היתומים ורחוק להפסד מה שלא התירו באדם אחר משום איסור ריבית דרבנן. ומכריחים גם כל אדם שהוא טוב להם שיפקח עיניו על נכסיהן אם לא הניח להם אביהם שום אפטרופס. ועוד אמרו בהם שכר (ה) מו"מ שיהי' להם עם כל אדם יהי' ירם על העליונה כמו הקדש ויתר מהקדש באחת כיצד יתומים שמכרו פירות וישכנו מהם הלוקח ולא נתן להם הדמים עדיין והוקרו בינתיים חוזרים בהם. שאין נכסיהן נקנין אלא בכסף כהקדש שכתוב בו ונתן הכסף וקם לו. הוללו הפירות אין הלוקחים יכולין לחזור בהן שלא יהא כח הדיוט חמור מכחם. וכן אם לקחו הם פירות ומשכו אותם ולא נתנו הדמים והוקרו אין המוכר יכול לחזור שלא יהי' כח הדיוט שקונה במשיכה גדול מכחם ואם הוללו יהיו יכולים לחזור. אבל מפני תקנתם אמרו שלא יהיו יכולין לחזור כדי שימצאו מי שימכור להם פירות בהקפה. נתנו הם דמים למוכר בשביל הפירות ולא משכו הפירות והוללו חוזרים בהם וזהו האחת שאמרנו שיתירים הם על ההקדש כי ההקדש אינו חוזר בזו מכיון שיש בכיו"ב מי שפרע להדיוט לא רצו חכמים להטיל פחיתת מדה בשביל מעט ריוח לגבי הקדש. אבל לגבי יתומים די להם להיות כשאר העם ובין ששאר העם יכולים לחזור מהם מן הדין בזו אלא שיש עליהם מש"פ בדין הוא שיחזרו בהן. נתנו היתומים דמים ולא משכו הפירות והוקרו אם רצו המוכרים לחזור בהן חוזרים ומקבלים מש"פ. וזו הקנה היא להם שאם יהי' דינם שיקנו בנתינת המעות ויהי' שלהם לגמרי שלא יהי' המוכר יכול לחזור בו יאמר להם המוכר נשרפו או אבדו באונס. ואם שמא תאמר יהיה ברשותם לכל תועלתם שאם ירצו יקחו אותם עכ"פ אם לא ירצו לא יקחו אותם כדי שלא יטעון המוכר דבר זה. תשובתכם כי כל זה אי אפשר לעשות להם שאין בדין שניתן להם בנכסי בני אדם די להם כי אנחנו מעמידין אותם זימנין אדיני דאורייתא וזימנין אדיני דרבנן לתועלתם. אבל לפנינו מכ"ז אינו בדין לתת להם ממון העולם וכעין משאז"ל בגמרא יתמי דאכלי דראו דידהו ליזלי בתר שיבקייהו. לקחו היתומים דמים על פירותיהם ולא משכנו מהם הלוקח והוללו יכולים הלוקחים לחזור בהן מן הדין ומקבלים מש"פ. שאם אתה אומר נעמידם על ד"ת מכיון שנתנו הלוקחים המעות זכה בפירות ולא יוכל לחזור הלוקחים יהי' זה רעה ליתומים שלא ימצא לעולם מי שיקדים להם מעות על פירותיהם ואולי יצטרכו למעות לפי שעה ונמצא להם בתקנה זו הפסד גדול לפעמים. וע"כ עיינו בכל צדדי תועלתם שהיה אפשר ותקנו להם. ולעולם אין היתומים מקבלים מש"פ בכל מה שיעשה האפטרופא. ולא האפטרופא ג"כ לפי שמכחם חוזר בו. וכן הדין בעלמא לענין שליח הנו"נ בדעת משלחו ששניהם אין מקבלין מש"פ. מ"מ אמרו בהן שמותר לענותם קצת לתועלתם כגון דרב לתלמידו של תורה או של אומנות. אבל אפי' לתועלתם מצוה להקל בהם יותר משאר כל אדם ואמרו ג"כ (ו) שברית כרות להם שנענים מצעקתן שנאמר שמוע אשמע צעקתו. ושהם נקראים

יכולים להפקיע ממון וצטור יו"ד ס' ק"ם וחה"מ ס' ר"ל וע"ש במ"ל. אך מ"ש הרמ"ח דהב"ד כופין אס האיש נאמן שיקח המעות על קרוב לשכר זה לא מלאתי לא בר"מ ולא צטור ואין הסברה נוחת כלל שהב"ד יכולים לכוף איש שיטריית עלמו בגופו ולהתעסק במעותיהם וההפסד יהי' לו וריוח יתן להם. הן אמת צ"ל מזוהר שכתב דהרשב"א לא פי' כפירש"י דמשום איסור ריבית א"כ צ"ד דחז"ל לא אסרו זה ביתומים ואי לבופו ולקבל ולהפסיד הל"ל דיהיב ל' צבד"ח דבד"ח אל"ס לאפקועי ממונא וכו' עכ"ל ומוזכר ג"כ דברי הג"י במ"ל ונרא' שזה דעת הרמ"ח. אך קשה עליו כמו שהקשה הג"י דלריך צבד"ח ולא הזכיר הרמ"ח וגם גוף ד' הג"י אין מובנים לי לקוגר דעתי דב"ד חשוב יכולים לכוף האדם שלא מדעתו להתעסק ולטרוח עבור אחרים ואין ענין לפרוזהל שסם חייב ממון כי הוא אפקעתא דמלכא יכול הב"ד להפקיר ממונו וכן גבי אסמכתא אצל כאן דלריך להתעסק בגופו שיוכל צבד"ח לכוף האדם זו לא שמענו וגם כאן אס הוא צרלונו רק משום איסור יכולים צ"ד להפקיר ממונו ואפי' לצבוק בשעת נתינה ע"ש במ"ל צבוק הפיקחא אפי' בע"כ כיון שהוא ממון אצל לכוף להתעסק מנין לנו ע' ס' קע"ז ציו"ד וחה"מ דהמתעסק למחלות שכר ה"ל המתעסק דין פועל ויכול לחזור בו בחלי היום א"כ היאך יכולין צ"ד לכוף אדם שיהי' עבד זו לא שמענו ול"ע. גם מ"ש הרמ"ח דב"ד מכריחין אדם שיפקח בנכסיהן הייט להיות אפטרופס. לא מלאתי ד"ז גם כן דהב"ד יכופו אדם שיטרח עבורם לא בר"מ פ"י ופ"א מה' נחלות וטור ס' ר"ל וגם למאי דק"ל מנוהו צ"ד לריך לישבע א"כ איך יכופו אדם שיטרח ואח"ז יחייבוהו שבועה ול"ע. ועבכ"ז יו"ד סימן ק"ס ומ"ל פ"ד ממלוה דיש דיעות דדוקא קרוב לשכר מותר ביתמי אצל שאר ריבית דרבנן אסור ביתמי ג"כ. ויש סוברים דכל ריבית דרבנן מותר ביתמי ע"ש באריכות. וע"ש צב"י דאלמנ' אסור להלוות מעותיה אף זריבית דרבנן והביא שם דיעות אי דוקא עד סיגדיל ונעשה ביג"ש מותר ואח"ז אסור או אפי' לאחר שהגדיל כ"ז שלא יכול להתעסק במעותיו וע"ש צב"ע ס' ק"ס. ובמ"ל שם מפלפל אי מעות חרש ושטו' מותר זריבית דרבנן כמו מעות קטן או אפשר דחז"ל לא תיקנו דה"ל מלפא דל"ש וע"ש שכתב דהוא פלוגתא דרבנן. וע"ש מביא בשם תשובות אחרונים דדוקא יתומי' עלמס מותר להלוות זריבית דרבנן כמס"ל אצל אס חביהם הלוה לז' זריבית דרבנן ומת והניח יתומים אין יתומים גובים הא"ר מיד הלוה ומביא בשם המהרי"ט דיתומי' מותרים להלוות אלל יתומים אחרים זריבית דרבנן וכ"ש אס נחמי"ב חביהם זריבית דרבנן ליתמי ומת והניח יתומי' דמפקין מן היתומי' ליתמי המלוה ע"ש. וגם ספק שם במ"ל בהלוה מעות יתומים קרוב לשכר ואחר שהגדיל הקטן עלה ריוח אס מותר ליקח אי אזלין בתר התנאי או בתר גוביניה ומחלק בין קרוב לשכר ובין ריבית דרבנן אחרים. ולפלפל בכ"ז לריך חיבור מיוחד. ואני לרמז בחתי וישמע חכם כו' וע' בס' משנ"ח מפלפל בחכמה בדין זה דלריך צ"ד לרש"י ומרדכי:

ור"מ ספ"ד מהלכות מלוה אינו מוזכר צ"ד כלל רק שחז"ל לא נזרו ביתומים זריבית דרבנן ובמ"ל מפלפל דעת רש"י והמרדכי דע"כ להפקיע איסור ריבית דהס